

HELP: FRANK UIT 2D IS AUTIST!

OVER DE BEGELEIDING VAN VAKDOCENTEN TEN AANZIEN VAN RUGZAKLEERLINGEN

A. van Amerongen
J.E.M. van der Graaf
M.C. Pieterman
Y.C. Posthuma

Supervisor:
R. van de Kraats

OVERHEID EN SCHOOLBELEID

Op 1 augustus 2003 trad de wet 'Leerling gebonden financiering', kortweg 'rugzakje', in werking. Hiermee wordt bepaald dat leerlingen met een handicap of een stoornis in aanmerking kunnen komen voor een financiële bijdrage van de overheid, waarmee extra hulp of speciaal onderwijs betaald kan worden. De overheid stelt bij het geven van deze bijdrage een aantal eisen aan de school. Allereerst dient er een handelingsplan te worden opgesteld, waarin een aantal punten naar voren moet komen met betrekking tot de onderwijsdoelen voor de betreffende leerling. Verder stelt de overheid dat "[e]en deel van de inhoud van de rugzak gebruikt [moet] worden voor ambulante begeleiding van de leerling én de school".[1] Over de inhoud van die begeleiding van de school zelf wordt echter weinig meer uit de doeken gedaan dan dat er een ambulante begeleider van een school voor speciaal onderwijs moet worden aangetrokken. Logischerwijs ontstaat dan de vraag of de gemiddelde vakdocent, die gezien nieuwe ontwikkelingen in het beleid voor bredere aanname van leerlingen de laatste jaren [2] steeds vaker in aanraking gekomen zal zijn met 'rugzak-leerlingen', toerusting ontvangt in de omgang met, of het lesgeven van, leerlingen met een probleem.

Een zoektocht binnen het uitgebreide informatienetwerk van de overheid naar informatie over de begeleiding van de vakdocent binnen het rugzak-proces resulteert in de verwijzing naar een website, waarbij aangegeven wordt dat deze speciaal bestemd is voor ouders en leerkrachten van een gehandicapt kind. Echter, wanneer men de website wil bezoeken blijkt deze niet meer

te bestaan.[3] De zoekfunctie op de website van het ministerie van onderwijs, cultuur en wetenschap levert niet meer op dan het 'dossier rugzakje'[4] waarin nergens over de docent wordt gesproken. Verder is tussen de wijzigingsvoorstellen, kamerstukken en kerncijfers van het ministerie bijzonder weinig te vinden voor de vakdocent die op zoek is naar ondersteuning in het begeleiden van zijn rugzakleerlingen.

Een tweede optie is het doorzoeken van het zorgplan van de school zelf. Dat zijn het Johannes Fontanus College in Barneveld, het Corderius College in Amersfoort, het Pieter Zandt in Kampen en Csg. Willem de Zwijger in Schoonhoven. Staat hier iets aangegeven over de begeleiding die de individuele vakdocent kan ontvangen bij het werken met rugzakleerlingen? In de verschillende zorgplannen van onze scholen wordt de vakdocent binnen de eerste lijn van zorg voor de leerling geplaatst. Zij hebben het meest directe contact met de leerling en, zoals het Johannes Fontanus College het

**'AMBULANTE
BEGELEIDING VAN
DE LEERLING ÉN DE
SCHOOL'**

beschrijft: "de vakdocent heeft als eerste de verantwoordelijkheid de lesstof zo aanbieden dat de leerling deze zich redelijkerwijs eigen kan maken." [5] Maar waar kan de docent zelf naartoe bij problemen met deze leerlingen? Als allereerste aanspreekpunt wordt op elk van onze scholen de mentor genoemd. Met betrekking tot rugzakleerlingen echter heeft elk van deze leerlingen een aparte begeleider, naast de mentor. Dit geldt voor elk van onze scholen. Verder wordt er binnen de scholen ook aandacht besteed aan de stoornissen die er zijn, op studiemiddagen, leerlingenbesprekingen, of, in het geval van het Pieter Zandt, een voorlichtingsbijeenkomst voor docenten van bepaalde rugzakleerlingen aan het begin van het cursusjaar [5]. Ook wordt, waar mogelijk, extra informatie die tijdens het jaar naar voren komt op het digitale netwerk gezet zodat de docenten daar zelf naar kunnen kijken.

Deze informatie uit verschillende zorgplannen van scholen vergeleken we met onze eigen ervaringen als vakdocenten moderne vreemde talen. Onze eigen ervaring met betrekking tot de informatieverstrekking en begeleiding van vakdocenten is dat in de praktijk de docent zelf achter de gewenste informatie aan moet gaan en dat er onvoldoende duidelijkheid is aan het begin van het jaar over wie de begeleider van de rugzakleerling is en waar je als docent naartoe kan gaan met eventuele problemen. Tussen de genoemde beleidsplannen en onze eigen ervaringen ontdekten wij dus een discrepantie die ons nieuwsgierig maakte naar de situatie op landelijk gebied.

In theorie blijkt dat er op elke school aanspreekpunten en informatiebronnen zijn met betrekking tot de rugzakleerlingen. Onze vraag is echter: achten de vakdocenten de bovengenoemde handreikingenvoldoende om hun leerlingen ook daadwerkelijk passend onderwijs te bieden? Zo nee, willen zij dan dat er meer begeleiding komt in het omgaan met rugzakleerlingen? En wat zou daarvoor dan de norm moeten zijn? Wat zouden de scholen hiervan in hun beleid moeten opnemen? Met andere woorden, de hoofdvraag van ons onderzoek is:

Aan welke norm zou volgens vakdocenten het schoolbeleid moeten voldoen voor de begeleiding van vakdocenten met rugzakleerlingen?

Om deze vraag zo juist mogelijk te kunnen beantwoorden, zonder voorbij te gaan aan de omstandigheden en verschillende invalshoeken van de dagelijkse educatieve praktijk, hebben wij een enquête opgesteld die de verschillende kanten van het omgaan met rugzakleerlingen naar voren brengt. Gelet op onze ervaringen zoals eerder beschreven, is onze verwachting dat er wel degelijk behoefte is aan een bepaalde mate van extra begeleiding hieromtrent en dat docenten ook een duidelijk beeld hebben van wat ze

precies nodig hebben en waar de knelpunten liggen. Het is natuurlijk afwachten of dit ook daadwerkelijk het resultaat van de enquête zal zijn.

ONDERZOEKSMETHODE

Omdat we een brede inventarisatie wilden maken van de mening en ervaringen van docenten en hun wensen op het gebied van toerusting voor het lesgeven van rugzakleerlingen was het tamelijk voor de hand liggend een enquête als onderzoeksmethode te gebruiken. De vragen die hierin zijn verwerkt hadden dus als doel een goed beeld te geven van de visie van vakdocenten over de toerusting die zij van school ontvangen; te kijken of dit volgens de docent voldoende is om op een juiste manier de rugzakleerling te laten participeren en daarnaast te zien wat de wens van deze docenten hierin is. Het was daarbij belangrijk de vragen niet suggestief te stellen, al is de kans groot dat de proefpersonen bij een dergelijke enquête al zouden kunnen concluderen dat er 'dus iets mis moet zijn met het onderwerp.

Dit vooroordeel hebben we geprobeerd te voorkomen door suggestieve Vraagstelling te vermijden.

ANALYSE VAN DE ENQUÊTES

Algemeen

Het eerste dat opvalt als we kijken naar de resultaten van de enquête, is dat het voor docenten niet helemaal duidelijk is welke leerlingen nu precies vallen in de categorie 'rugzakleerling'. Dat merkten wij aan de beantwoording van vraag 6 (zie bijlage 2 voor de enquête). Daarin kwamen namelijk veel opmerkingen over gedragsstoornissen naar voren die niet noodzakelijkerwijs tot een rugzakindicatie behoren. Dat docenten dit niet weten, lijkt ons een kwalijke zaak.

Het is echter wel positief dat het grootste gedeelte (69.5%) van de geënquêteerden zegt te weten welke stoornissen zijn leerlingen

hebben. Aan de andere kant ontstaat er de vraag waarom 30.5% dit niet precies weet, temeer daar 89.9% van de ondervraagden aangeeft informatie over leerlingen ontvangen te hebben. Misschien ligt dit aan de manier waarop de informatie wordt gegeven, want slechts iets meer dan de helft (59.8%) van de ondervraagden geeft aan genoeg of zeer veel houvast te hebben aan de verstrekte informatie.

Op de vraag of de docenten genoeg kennis hebben om met rugzakleerlingen om te gaan komt een ambigu antwoord. Enerzijds geeft 40.2% van de ondervraagden een score van 4 of 5 (veel en zeer veel) op dit item, anderzijds geeft 34% een neutraal antwoord en maar liefst een kwart (25.8%) geeft aan weinig of geen kennis te hebben (antwoord 1 en 2). Het is daarbij opvallend en zorgelijk dat 6.1% van de docenten niet blijkt te weten waar hij of zij terecht kan om informatie over rugzakleerlingen te vergaren.

Het komt dan ook niet uit de lucht vallen dat 57,3% van de docenten aangeeft dat ze meer begeleiding wensen. 29,2% staat hier neutraal tegenover, slechts 13,6% ziet geen reden tot extra begeleiding. Op de vraag of die extra begeleiding dan ook zinvol is, ontstaat een soortgelijk beeld. Daarbij moet echter wel worden opgemerkt dat antwoord 5 (zeer zinvol) en antwoord 2 (nauwelijks zinvol) hoger scores.

Er is ten slotte geen eenduidig antwoord op de vraag of de begeleider van de rugzakleerling regelmatig checkt hoe het gaat met de leerling in de les. De antwoorden worden hierbij min of meer gelijkmatig verdeeld tussen 1 t/m 4, dus tussen nooit en regelmatig. Dit punt kan samenhangen met een verschil in beleid op scholen. Op de ene school is de begeleider namelijk aanspreekpunt voor de vakdocenten en heeft hij of zij alleen de taak navraag te doen als zich problemen voordoen. Op de andere school is het de verantwoordelijkheid van de begeleider dat hij of zij zich gedurende het jaar bewust is van de ontwikkelingen van de leerling. In dat geval zal de docent regelmatig navraag doen bij de vakdocenten.

We kunnen uit deze gegevens eigenlijk al voorzichtig concluderen dat meer begeleiding over hoe om te gaan met rugzakleerlingen toch wel wenselijk is. Docenten hebben daar ook eigen ideeën over. Nascholing is een punt dat nogal eens in de enquêtes genoemd werd. Of gewoon heel simpel bijeenkomsten organiseren om ervaringen uit te wisselen over het lesgeven aan rugzakleerlingen (zie voor meer opmerkingen van docenten vraag 12 van de enquête).

Overeenkomsten/verschillen per school

Het is opvallend dat bij drie van de vier scholen een hoog percentage op de (indirecte) vraag of de begeleider van de rugzakleerling niet of nauwelijks checkt bij de vakdocent bevestigend antwoordt. Alleen het JFC vormt hier eigenlijk een uitzondering op; een aantal docenten geeft daar aan dat er zelfs zeer regelmatig gecheckt wordt. Dat dit bij de andere scholen niet gebeurt, lijkt ons een redelijk zorgelijke ontwikkeling, want regelmatig checken is toch wel het minste wat je zou verwachten van een goede begeleiding.

In grote lijnen kunnen we vaststellen dat op alle vier de scholen steeds de grootste groep docenten aangeeft dat meer begeleiding wenselijk zou zijn. Het Pieter Zandt college is hier zelfs heel uitgesproken over (zowel op punt 1 als op punt 2 is het percentage 0), maar dit zal wel te maken hebben met de weinige enquêtes die we van deze school terug mochten ontvangen. Voor de zinvolheid van die extra begeleiding geldt eigenlijk hetzelfde beeld: in grote lijnen is het merendeel hier positief over. Zie bijlage voor een analyse van de kernvragen per school.

**57,3 % GEEFT
AAN MEER
BEGELEIDING TE
WENSEN**

CONCLUSIE

Aan welke norm zou volgens vakdocenten het schoolbeleid moeten voldoen voor de begeleiding van vakdocenten met rugzakleerlingen? Uit de enquête is gebleken dat de meerderheid van de docenten de huidige situatie inzake de begeleiding aan de karige kant vindt. Met alleen aanspreekpunten en informatiebronnen kom je er niet. De begeleiders van de rugzakleerlingen zouden meer moeten vragen hoe hun pupil in de verschillende lessen functioneert. Daarnaast zou er een scholingsaanbod moeten zijn en er zouden meer bijeenkomsten georganiseerd moeten worden om simpelweg ervaringen uit te wisselen. Ook zou er rekening gehouden moeten worden met de klassengrootte, omdat een rugzakleerling nu eenmaal veel aandacht opeist waardoor andere leerlingen erbij in kunnen schieten.

Toch lijkt er enige inconsistentie te zitten in de resultaten: Er lijkt voldoende kennis en houvast te zijn met betrekking tot het lesgeven van rugzakleerlingen, maar toch wordt er meer begeleiding gewenst. Hoe kunnen we dit verklaren?

De docenten die bij de eerste vragen hebben gekozen voor score 1,2 of 3 komen nu op een hogere score bij gewenste begeleiding. De docenten die aangaven dat er voldoende tot goede kennis en houvast was (ong. 30%) zijn nu verdeeld over de lagere scores 1,2, 3. Daarnaast is het mogelijk dat parttimers of docenten die niet voldoende verantwoordelijkheid nemen op dit gebied de informatie en begeleiding missen die door school wordt aangeboden. Ook de enquête zelf kan een wens naar meer begeleiding stimuleren. Bij het doornemen van de vragenlijst kan een docent op het eind denken: Oh, ja, meer begeleiding zou best handig zijn, dus vul ik het in. Maar we kunnen concluderen dat docenten toch kans zien om naast de kennis die zij al hebben het onderwijs meer passend te maken door meer begeleiding. Ook al is dit in een klassikale situatie lastig te bewerkstelligen. (meer aandacht (vr. 8): score 2 en 3 zijn meest vertegenwoordigd, 80%).

Ten slotte kunnen we het volgende advies formuleren: landelijk zou de norm moeten zijn om per school jaarlijkse cursussen en bijeenkomsten voor betreffende docenten aan te bieden. Deze bijeenkomsten en

cursussen moeten de nadruk leggen op wát een bepaald probleem inhoudt voor iemand met een stoornis, en wat de consequenties zijn in een sociale omgeving, en bovenal: hoe de docent daarop kan anticiperen.

Schoolbreed geldt dan dat de docent wél zijn of haar verantwoordelijkheid moet nemen (of plicht instellen). Ook moet de docent weten dat hij of zij verantwoordelijk is om een digitaal systeem of een andere informatieverstrekende bron over leerlingen te raadplegen.

[1] <http://www.minocw.nl/rugzakje/510/Financiering-en-organisatie-rugzakje.html>

[2] www.passendonderwijs.nl

[3] www.leerlinggebondenfinanciering.nl

[4] <http://www.minocw.nl/rugzakje>

[5] zorgplan JFC

[6] zorgplan PZ

Bijlage 1

Analyse per school

Checkt de begeleider regelmatig? Is meer begeleiding gewenst? Is meer begeleiding zinvol? Dit zijn de kernvragen van ons onderzoek. Daarom bekijken we per school hoe op deze vragen gereageerd is en of er grote verschillen zijn waar te nemen tussen de scholen zelf en met het algemene beeld. Hieronder staat eerst een overzicht van hoe in het totaal op deze vragen is gereageerd. Daarna volgt per school een overzicht.

Totalen

9. Begeleider checkt regelmatig	1	2	3	4	5	
	17	24	25	24	3	93
percentage	18.3	25.8	26.9	25.8	3.2	
10. Meer begeleiding gewenst	1	2	3	4	5	
	4	9	28	46	9	96
percentage	4.2	9.4	29.2	47.9	9.4	
11. Meer begeleiding is zinvol	1	2	3	4	5	
	3	15	29	31	14	92
percentage	3.3	16.3	31.5	33.7	15.2	

Willem de Zwijger

Ongeveer de helft van de docenten (1 en 2 is samen 54,5%) geeft aan dat de begeleider niet of nauwelijks checkt. Daarnaast antwoordt 22,7% neutraal op deze vraag en een precies even grote groep geeft aan dat er regelmatig gecheckt wordt. We kunnen met zekerheid stellen dat er in ieder geval niet zeer regelmatig gecheckt wordt, want het percentage dat daarbij hoort is nul.

Op het punt of er meer begeleiding gewenst is, bestaat een uitgesproken mening: meer dan de helft (56,5%) vindt namelijk van wel. Daarbij geeft 30,4 procent (1+2) aan dat dit niet of nauwelijks zinvol is, terwijl 47,8% (4+5) aangeeft dit zinvol tot zeer zinvol te vinden. 21,7% staat hier neutraal tegenover.

9. Begeleider checkt regelmatig	1	2	3	4	5	
	7	5	5	5	0	22
percentage	31.8	22.7	22.7	22.7	0.0	
10. Meer begeleiding gewenst	1	2	3	4	5	
	2	1	4	13	3	23
percentage	8.7	4.3	17.4	56.5	13.0	
11. Meer begeleiding is zinvol	1	2	3	4	5	
	2	5	5	10	1	23
Percentage	8.7	21.7	21.7	43.5	4.3	

Pieter Zandt

Tweederde van de docenten (1 en 2 is samen 66,6%) geeft aan dat de begeleider niet of nauwelijks checkt. Daarnaast antwoordt maar 11,1% neutraal op deze vraag en een groep van 22,2% geeft aan dat er regelmatig gecheckt wordt. Evenals bij de Willem de Zwijger geeft de 0% aan dat er in ieder geval niet zeer regelmatig gecheckt wordt.

Op het punt of meer begeleiding gewenst is, antwoordt maar liefst 62,5 procent neutraal en 37,5% geeft aan dit wel te willen. Daarbij geeft 12,5% (1+2) aan dat dit niet of nauwelijks zinvol is, terwijl 25% (4+5) aangeeft dit zinvol tot zeer zinvol te vinden. De grootste groep (62,5%) staat hier echter neutraal tegenover.

9. Begeleider checkt regelmatig	1	2	3	4	5	
	2	4	1	2	0	9
percentage	22.2	44.4	11.1	22.2	0.0	
10. Meer begeleiding gewenst	1	2	3	4	5	
	0	0	5	3	0	8
percentage	0.0	0.0	62.5	37.5	0.0	
11. Meer begeleiding is zinvol	1	2	3	4	5	
	0	1	5	1	1	8
percentage	0.0	12.5	62.5	12.5	12.5	

JFC

Maar een kleine groep (1 en 2 samen is 17,1%) geeft aan dat de begeleider niet of nauwelijks checkt. Daarnaast antwoordt 39,0% neutraal op deze vraag en de grootste groep (4+5 samen

is 43,9%) geeft aan dat er regelmatig tot zeer regelmatig gecheckt wordt. Dit heeft echter geen invloed op de vraag of meer begeleiding gewenst zou zijn, want nog steeds de grootste groep (4+5 samen is 61,9%) geeft aan van wel. Slechts 14,3% (1+2) geeft aan geen behoefte te hebben aan extra begeleiding, 23,8% is neutraal. 13,1% (1+2) vindt meer begeleiding niet of nauwelijks zinvol, 52,6% (4+5) zou dit zinvol tot zeer zinvol vinden en 34,2% is neutraal.

9. Begeleider checkt regelmatig	1	2	3	4	5	
	3	4	16	15	3	41
percentage	7.3	9.8	39.0	36.6	7.3	
10. Meer begeleiding gewenst	1	2	3	4	5	
	1	5	10	22	4	42
percentage	2.4	11.9	23.8	52.4	9.5	
11. Meer begeleiding is zinvol	1	2	3	4	5	
	1	4	13	11	9	38
percentage	2.6	10.5	34.2	28.9	23.7	

9. Begeleider checkt regelmatig	1	2	3	4	5	
	5	11	3	2	0	21
percentage	23.8	52.4	14.3	9.5	0.0	
10. Meer begeleiding gewenst	1	2	3	4	5	
	1	3	9	8	2	23
percentage	4.3	13.0	39.1	34.8	8.7	
11. Meer begeleiding is zinvol	1	2	3	4	5	
	0	5	6	9	3	23
percentage	0.0	21.7	26.1	39.1	13.0	

Corderius

Ruim tweederde van de respondenten (1 en 2 samen is 76,2%) geeft aan dat de begeleider niet of nauwelijks checkt. Daarnaast antwoordt 14,3% neutraal op deze vraag en slechts 9,5% geeft aan dat er regelmatig wordt gecheckt. Evenals bij de Willem de Zwijger en het Pieter Zandt geeft de 0% aan dat er in ieder geval niet zeer regelmatig gecheckt wordt.

Op de vraag of er meer begeleiding gewenst is, antwoordt 17% (1+2) van niet, 43,5% (4+5) vindt dit wel wenselijk en 39,1% is neutraal. Daarbij geeft 21,7% (1+2) aan dat dit niet of nauwelijks zinvol zou zijn, terwijl 52,1% (4+5) aangeeft dit zinvol tot zeer zinvol te vinden. 26,1% staat hier neutraal tegenover.

Bijlage 2

Enquête Begeleiding Docenten van Rugzakleerlingen

Algemene informatie

1. Welke klassen geeft u les? _____
2. Zijn er in die klassen leerlingen met een rugzakindicatie? Ja, (aantal) _____ /nee
3. Met welke gedragsstoornissen heeft u te maken in uw les? _____

Algemeen Schoolbeleid

1. Mijn school verstrekt informatie aan vakdocenten over leerlingen met een rugzakindicatie. (indien nee: ga naar vraag 3)

ja nee weet niet (doorhalen wat niet van toepassing is)

2. De verstrekte informatie biedt mij voldoende houvast met betrekking tot de omgang met mijn rugzakleerlingen.

(onvoldoende) 1 2 3 4 5 (goed)

3. Ik weet bij wie ik terecht kan als ik een probleem heb met / vraag over één van mijn rugzakleerlingen.

ja nee (doorhalen wat niet van toepassing is)

Kennis over rugzakleerlingen algemeen

4. Ik weet welke gedragsstoornissen mijn leerlingen hebben.

(onvoldoende) 1 2 3 4 5 (goed)

5. Ik heb voldoende kennis over de verschillende soorten problemen van rugzakleerlingen.

(onvoldoende) 1 2 3 4 5 (goed)

Rugzakleerlingen in de klas

6. Ik heb wel/geen problemen meegemaakt die veroorzaakt werden door gebrek aan kennis over rugzakleerlingen.

Indien 'wel': graag een korte toelichting:

7. Ik weet hoe ik in mijn les rekening moet houden met mijn rugzakleerlingen.

(onvoldoende) 1 2 3 4 5 (goed)

8. Ik zie in mijn les mogelijkheden om meer aandacht te besteden aan (evt. afwijkende leerstijlen van) rugzakleerlingen.

(geen) 1 2 3 4 5 (veel)

9. De begeleider van de rugzakleerling vraagt mij regelmatig hoe de leerling in mijn les functioneert.

(nooit) 1 2 3 4 5 (zeer regelmatig)

Wat is wenselijk

10. Ik zou het fijn vinden om meer begeleiding te krijgen over hoe om te gaan met rugzakleerlingen.

(onwenselijk) 1 2 3 4 5 (zeer wenselijk)

11. Voor een optimaal lesklimaat voor mijn rugzakleerlingen zou het zinvol zijn om meer begeleiding te krijgen.

(oneens) 1 2 3 4 5 (helemaal mee eens)

12. Indien bij vr. 9 en 10 positief geantwoord is: Als inhoud van deze begeleiding zou ik graag zien dat er aandacht werd besteed aan:

- informatie over het probleem van en consequenties voor de leerling zelf
- informatie over het aanpassen van de reguliere lessen aan de leerling
- informatie over de sociale vaardigheden van de leerling (hoe te communiceren met hem/haar)
- anders, nl _____